

To 2.11.2023 Carelia-sali

Kirkastettu yö

Minna Pensola
liidlaus

Heikki Pieviläinen
runonlausunta

OHJELMA

Kurt Weill

Konsertto viululle ja puhallinorkesterille
op. 12 (33')

Andante con moto

Notturmo (Allegro un poco tenuto) - Cadenza (Moderato vivace) - Serenata (Allegretto)

Allergo molto, un poco agitato

Väliaika 20 min

Arnold Schönberg

Die verklärte Nacht ("Kirkastettu yö")
op. 4, Richard Dehmelin runoon (30')

Grave -

Molto rallentando

A tempo -

Adagio -

Adagio (molto tranquillo)

Konsertin kesto on noin 1 h 30 min,
sisältäen väliajan.

ESIINTYJÄT

Minna Pensola, liidaua

Viulisti **Minna Pensola** tunnetaan intensiivisenä esiintyjänä, heittäytyvänä solistina ja inspiroivana orkesteriliidereinä. Innostavana ja innostuvana kanssamuusikkona ja opettajana hän

on vakiovieras monilla kansainvälisillä kamarimusiikkifestivaaleilla.

Aktiiviset ja läheiset suhteet suomalaisiin säveltäjiin ovat tuottaneet monia teoksia, joista seuraavina kantaesitysvuorossa ovat **Lotta Wennäkosken** kamarimusiikkiteos sekä Kaksoiskonsertot **Iiro Rantalalta** (Deutsche Kammerphilharmonie Bremen & Iiro Rantala, piano) ja **Jukka Tien-suulta** (Tapiola Sinfonietta & sopraano **Anu Komsu**).

Pensola on musiikkikentän monipuolinen toimija ja perustanut kotikaupunkiinsa Helsinkiin rennon baari-illan ja klassisen livemusiikin yhdistävän Klasariklubin sekä PuKamaChamber-konserttisarjan, jota hän ideoi yhdessä puolisonsa, viulisti **Antti Tikkanen** kanssa. Pensola ja Tikkanen ovat myös Kuhmon kamarimusiikin taiteelliset johtajat vuodesta 2021.

Kausina 2019–2024 Pensola toimii Joensuun kaupunginorkesterin taiteellisenä partnerina. Sysmän Suvisoitton taiteellinen johtaja hän oli vuodet 2006–2012 ja Helsingin Juhlaviikkojen Wonderfeel-festivaalin kuratointiryhmän jäsen vuosina 2020–2021.

Pensola on **D. Sostakovits-** ja **Joseph Haydn** -kilpailut voittaneen jousikvartetti Meta4:n jäsen sekä opettaa kamarimusiikkia Eurooppalaisessa kama-

rimusiikkiakatemiassa (ECMA) ja viulunsoittoa Sibelius-Akatemiassa. Omat opintonsa hän aloitti Helsingin Konservatoriossa, jatkoi Sibelius-Akatemiassa ja sai ne viimein päätökseen Zürichin musiikkikorkeakoulussa sekä Eurooppalaisessa kamarimusiikkiakatemiassa (ECMA).

Tärkeitä oppaita matkan varrella ovat olleet **Leonid Mordkovich**, **Kaija Saarikettu**, **Ralf Gothoni**, **Ana Chumachenko**, **Josef Rissin** ja **Hatto Beyrle**. Minna Pensolan soitin on **Signe** ja **Ane Gyllenbergin** säätiön omistama **Carlo Bergonzi** -viulu vuodelta 1732.

Esiintymislavan ulkopuolella pirteää tempoja ylläpitävät kaksi tyttäretä, kaksi kissaa ja hamsteri.

Heikki Pieviläinen, lausuja

Heikki on orkesterimme tuottajamarkkinoija, joka ei epäröi hypätä mukavuusalueensa ulkopuolelle tarvittaessa.

Pieni esiintyjänkipinä on hehkunut Heikin sisimmässä jo pienestä pitäen ja tilaisuuden tullen hän ei jätä lava-aikaa käyttämättä.

Tänään hän tekee debyyttinsä Joensuun kaupunginorkesterin edessä runonlausujan roolissa.

TEOSSEITTELYT

Kurt Weill: Konsertto viululle ja puhallinorkesterille op. 12

Kurt Weillin (1900–1950) kohtalona on tulla muistetuksi *Kolmen pennin oopperasta* (1928) ja laulunäytelmä *Mahagonnysta* (1927), joiden yhteydessä libretistin nimi – **Bertolt Brecht** – mainitaan yleensä ensimmäisenä. Yhteistyö Brechtin kanssa on jättänyt taustalle Weillin soitinmusiikin, jossa hän tunnustautui modernistisen ajattelun persoonalliseksi seuraajaksi.

Weill opiskeli sävellystä satusäveltäjä **Engelbert Humperdinckin** ja **Feruccio Busonin** johdolla ja teki läpimurtonsa vuonna 1925 viulisti **Joseph Szigetille** sävelletyllä konsertolla *viululle ja puhaltimille op. 12*. Teos sai suopean vastaanoton mm. modernin koulun portinvartijalta **Theodor Adornolta**, joka kiitti sävellyksen ”busonilaista kirkkkautta”, ”tiivistä ja leikillistä polyfonisuutta” sekä **Stravinskya** muistuttavaa ”klassistista selkeyttä”. Viulukonsertosta tuli Weillin suosituin soitinteos ennen emigroitumista Yhdysvaltoihin **Hitlerin** noustua valtaan vuonna 1933.

Weillin musiikki edusti sitä, mitä natsit nimittivät ”rappiotaiteeksi” (entartete Kunst). Antiromanttista,

suorasukaisen arkitodellista ja maanläheisesti soivaa musiikkia, jolle mikään ei tuntunut olevan pyhää. Weillin musiikissa puhalsi Weimarin tasavallan vapaa henki, joka kritisoi korkeataiteellista suvaitsemattomuutta ja kuolleiksi jäykistyneitä totumuksia.

Konsertossaan Weill asettaa taitavasti vastakkain ilmeikkäät puhallinsoinnit ja sooloviulun. Ensimmäisessä osassa (Andante con moto) puhaltimien maanläheiset, mutta myös kirpeän lyyriset sävyt pohjustavat hyvin sooloviulun liitelyä. Draama nousee etualalle lineaarisen kudoksen kasvaessa moniääniseksi ja synkeät taustavoimat tiivistyvät puhaltajien lainaamaan Dies irae -aiheeseen ("Tuomion päivä").

Toisessa osassa yhdistyy kolme erillistä, mutta yhteen soitettu yökoh-tausta hieman Mahlerin seitsemän-sinfonian uninäkyjä muistuttaen. Sooloviulu vaihtaa rooliaan taiturillisesti ja sukeltaa itsevarmasti tunnelmasta toiseen.

Lyömäsoittimet virittävät finaalin hilpeän tanssin, groteskin tarantellan, johon viulu ilahtuneena liittyy. Tanssiaiheistosta löytyy monia berliiniläisen ravintolaelämän suosikkeja, mutta Weillin periaatteessa myönteiseen käsittelytapaan kuuluu myös šostakovitšmainen ironia.

Laaja ja moniaineksinen päätösosa hidastaa toviksi mietteläisiin mui-toihin pienissä hitaammissa taitteissa, mutta lähtee aina uudelleen liikkeelle, milloin ikiliikkujamaisena pyrähdyksenä, milloin perigermanisena mars-sina. Myös monille puhaltimille (esim. trumpetti, huilu) on suotu tilaisuus yksilöllisiin kommentteihin, mutta leiskuva ja impulsiivinen viuluosuus ei väisty valokeilasta, vaan innostaa orkes-terinkin reippaaseen loppunousuun.

Arnold Schönberg: Die verklärte Nacht jousiseksetille op. 4

Arnold Schönbergin (1874–1951) jousiseksetto *Die verklärte Nacht* ("Kirkasettu yö") on myöhäisromanttisen tyyli- ja muotoajattelun yhteenveto, mutta vuonna 1899 se ilmestyi kuin tyhjistä. "Mahler ja Strauss olivat tulleet musiikilliselle näyttämölle ja niin kiehtova oli heidän ilmestyksensä, että jokaisen muusikon oli otettava kantaa puolesta tai vastaan. Olin 23-vuotias ja helposti innostuva ja aloin oitis säveltää yksiosaisia sinfonisia runoelmia heidän esimerkkiensä mukaisesti... Tämä periodi huipentui Die verklärte Nachtiin op. 4", kirjoitti säveltäjä.

Die verklärte Nachtiin lähtökoh-tana toimi **Richard Dehmelin** runo *Zwei Menschen* ("Kaksi ihmistä") koko-

elmasta *Nainen ja maailma*. Vuonna 1950 Schönberg selosti sävellyksensä runosisältöä seuraavasti: ”Kävelyretkellä puistossa kirkkaassa, kylmässä kuunvalossa, vaimo tunnustaa miehelle traagisen onnettomuutensa draamaattisena purkauksena. Hän on mennyt naimisiin miehen kanssa, jota ei rakasta. Hän oli onneton ja yksinäinen liitossaan, mutta pakotti itsensä pysymään uskollisena ja viimein, seuraten äidinvaihtoaan, hän on tullut raskaaksi miehelle, jota ei rakasta. Hän oli jopa pitänyt tekoaan kiitettävänä, täyttäessään luonnon antaman tehtävän. Voimakkaasti nouseva huipentuma musiikissa ilmaisee hänen itsesyytöksensä ja synnintuntonsa.”

Runon parisuhdeproblematiikka oli aikanaan moderni, mutta voi nyt tuntua vieraalta. Schönbergiä kiinnostoi tekstissä ennen kaikkea tunnekonflikti: ”Siinä on kaikki luonnon kauneuden herättämät tunteet kuvattu runollisella herkkyydellä ja vaikea inhimillinen ongelma on käsitelty moraalisesti arvokkaalla tavalla.” Musiikin ekspressiivinen tunnepaine tuntuukin jyräävän alleen tarinan yksityiskohdat.

Schönbergin ”Kirkastettu yö” ei herättänyt vastakaikua arvostelijoissa. Wienin maineikas Tonkünstlerverein kieltäytyi ottamasta teosta ohjel-

mistoonsa, koska se näytti siltä ”kuin joku olisi sotkenut Tristanin partituuria ennen kuin muste oli kuivunut”. Nykyisin sävellys lienee Schönbergin eniten esitetty teos, erityisesti vuonna 1917 laadittuna ja vuonna 1943 korjattuna jousiorkesteriversiona.

Die verklärte Nachtin voi hahmottaa suurena yksiosaisena sonaattimuotona, laajoine kehitysjaksoineen ja viidennen jakson kertauksineen. Siitä erottuu myös hitaan johdannon valmistelema neliosainen rakenne, jossa naisen puhe toimii rimpuillevana scherzona ja miehen rauhoittava puhe hitaana osana. Teoksen ohjelmallinen ulottuvuus jää lopulta takalalle ja pääosaan nousee musiikillinen ilmaisu, jossa romantiikasta kurotetaan ekspressionismiin.

Alun jousiaiheessa kelmeä kuunvalo siivilöityy puiden oksiin. Johdantojako (Sehr langsam) maalaa talvisen metsän ja kaksi hahmoa sen hämärässä. Naisen intohimoinen puheenvuoro on ailahteleva ja epätoivoinen: hän odottaa lasta toiselle miehelle. Musiikki purkaa tuskaa ja ahdistusta kiehuvalle emotionaalisella bravuurilla. Hellät ja maanittelevat vävy vaihtuvat groteskissa scherzo-kuvaelmassa tremoloiisiin kauhukuviin (Breiter): nainen menettää henkisen ja fyysisen tasapainonsa maahan lyhythysten.

Tunnustus jättää jälkeensä tyhjän ja epävarman tilan: lyhyessä kolmannessa jaksossa (Schwer betont) nainen vaipuu synkkyyteen ja autio maisema värjöttää yrmeänä. Sellon majesteetillinen D-duuri-teema avaa miehen ylevän rauhallisen puheen (Sehr breit und langsam). Musiikki kohoaa haltioituneeseen Fis-duuriin, lämpimät ja eroottisesti latautuneet tunteet virtaavat vuolaana. Kiehtovan surrealistisia näkyjä korostavat viulusooloa tukevat arpeggiot, kähisevät sul ponticellotehot ja hurmioitunut kromatiikka.

Viides jakso (Sehr ruhig) lunastaa pariskunnan koettelemukset. Teoksen johdannon kuunvaloinen johtoaihe palaa ”kirkastettuna” duurissa ja jugend-tyylisiin ornamentteihin kie-toutuneena. Koodassa aihe hiipuu pianissimoon, pizzicatojen ja arpeggio-kuvioiden säestämä taivaallinen viulusoolo saattaa rakastavaiset kuunvalaisemaan yöhön.

Teosesittelyt: **Antti Häyrynen**

Kuvituskuvat: Joensuun seudun kansalaisopiston kuvataiteen perusopetuksen syventävät opinnot.

Richard Dehmel: Verklärte Nacht

*Zwei Menschen gehn durch kahlen, kalten
Hain;*

der Mond läuft mit, sie schaun hinein.

*Der Mond läuft über hohe Eichen,
kein Wölkchen trübt das Himmelslicht,
in das die schwarzen Zacken reichen.*

Die Stimme eines Weibes spricht:

*Ich trag ein Kind, und nit von Dir,
ich geh in Sünde neben Dir.*

Ich hab nich schwer an mir vergangen.

*Ich glaubte nicht mehr an ein Glück
und hatte doch ein schwer Verlangen
nach Lebensinhalt, nach Mutterglück
und Pflicht; da hab ich mich erfrecht,
da ließ ich schaudernd mein Geschlecht
von einem fremden Mann umfängen,
und hab mich noch dafür gesegnet.*

Nun hat das Leben sich gerächt:

nun bin ich Dir, o Dir begegnet.

Sie geht mit ungelenkem Schritt.

Sie schaut empor; der Mond läuft mit.

Ihr dunkler Blick ertrinkt in Licht.

Die Stimme eines Mannes spricht:

*Das Kind, das Du empfangen hast,
sei Deiner Seele keine Last,*

o sieh, wie klar das Weltall schimmert!

Es ist ein Glanz um Alles her,

Du treibst mit mir auf kaltem Meer,

*doch eine eigne Wärme flimmert
von Dir in mich, von mir in Dich.
Die wird das fremde Kind verklären,
Du wirst es mir, von mir gebären;
Du hast den Glanz in mich gebracht,
Du hast mich selbst zum Kind gemacht.*

*Er faßt sie um die starken Hüften.
Ihr Atem küßt sich in den Lüften.
Zwei Menschen gehn durch hohe, helle
Nacht.*

Richard Dehmel: Kirkastettu yö, suomentanut Pentti Saaritsa

*Kaksi ihmistä käy halki kylmän, paljaan
metsämaan;
he katsovat kuuta, joka kulkee heidän
seuranaan.
Korkeiden tammien yli kuudan vaeltaa.
Ei pilven varjo näy taivaalla
jolle mustat oksankärjet kurottaa.
Nyt kuuluu naisen ääni:*

*Kannan toisen miehen lasta kohdussani,
kuljen siis syntisenä rinnallasi.
Raskaasti rikoin silloin, tietenkin
kun onnen haaveet heitin menemään,
ja silti palavasti kaipasin
äitiyttä, sisältöä elämään
ja velvoitetta; ja niin rohkenin
kauhusta väristen antaa sylini
vieraalle miehelle, kuin lainaksi,*

*ja vielä rohkeuttani siunasin.
Elämä kostaa aina lopulta:
sain sinut liian myöhään kohdata.*

*Hän kulkee askeliansa varoen.
Hän näkee kuun ja taivaan kirkkauden.
Katseensa tummuus sulaa valkeuteen.
Nyt puuttuu miehen ääni puheeseen:*

*Eihän se lapsi jota kannat kohdussa
saa olla sielullesi taakkana.
Näethän avaruuden kirkkauden,
näethän kuinka kaikki kimaltaa!
Kuljemme pitkin kylmää ulappaa;
lämpösi huokuu silti halki sen
sinusta minuun, meissä kiertäen.
Se kirkastaa myös pienen vieraamme
kun kauttasi sen kannat minulle:
Näin annoit minuun oman loisteesi
kun minut itseni teit lapseksi.*

*Hän tarttuu naisen lujaan lantioon.
Kaksi hengitystä huokuu kuutamoon.
Kaksi ihmistä käy kirkkaan korkeassa
yössä.*

Tällä viikolla orkesterissamme soittavat:

I VIULU

Mariko Matsumoto | konserttimestari
Klaus-Peter Haav | vuorotteleva konserttimestari
Miina Järvi | 1. viulun äänenjohtaja
Heli Untamala
Konstancja Smolorz
Kseniya Trusava

II VIULU

Ilona Piirainen | äänenjohtaja
Elina Jalas | varaäänentohtaja
Alina Hiltunen
Paweł Domański
Eeva Vesämäki

ALTOVIULU

Boris Popov | äänenjohtaja
Laraine Kaizer-Viazovtsev | varaäänentohtaja
Ulla-Riikka Karvinen
Katri Hänninen

SELLO

Akito Goto | soolosellisti
Piotr Sobczak | äänenjohtaja
Konstantin Mishukov | varaäänentohtaja
Claire Lacey

KONTRABASSO

Joel Madetoja | äänenjohtaja
Kari Räsänen | varaäänentohtaja

LYÖMÄSOITTIMET

Hannu Porkka | äänenjohtaja

HUILU

Alexander Viazovtsev | äänenjohtaja
Yonatan Kadosh | varaäänentohtaja

OBOE

Jonna Staas | äänenjohtaja
Gabriela Dogaru | varaäänentohtaja

KLARINETTI

Petri Vallius | äänenjohtaja
Julia Rima | varaäänentohtaja

FAGOTTI

Boğaç İpeklioğulları | äänenjohtaja
Lauri Mykrä | varaäänentohtaja

KÄYRÄTORVI

Lauri Purhonen | äänenjohtaja
Hannu Korkalainen | varaäänentohtaja

TRUMPETTI

Matti Raijas | äänenjohtaja